

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยระบบเกษตรแบบมีส่วนร่วมบนฐานทุนท้องถิ่นในชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น ดำเนินการในพื้นที่นาร่อง คือ โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงเพื่อแก้ปัญหาพื้นที่เฉพาะ บ้านขุนตื้นน้อย ตำบลแม่ต๋อน อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ มีสภาพพื้นที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน มีความสูงจากระดับน้ำทะเล 800-1,200 เมตร อยู่ห่างไกล และทุรกันดาร ครอบคลุมพื้นที่ 19 หย่อมบ้าน 686 ครัวเรือน ประชากรเป็นชนเผ่ากะเหรี่ยง 3,386 ราย ดำรงชีพด้วยการปลูกข้าวไร่เป็นหลัก ปลูกข้าวนาอย่างเดียว ไม่มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่นาในการปลูกพืชอื่นๆ เกษตรกรบางกลุ่ม จะเก็บของป่าขาย และกลุ่มสตรีในชุมชนจะทอผ้าขาย ผลการสำรวจข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน เกษตรกร พบว่าในปี พ.ศ. 2552 เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ย 25,000 บาท/ครัวเรือน/ปี ทั้งนี้ สวพส. ได้ส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตพืชอาหารหลักด้วยการจัดการธาตุอาหาร ส่งผลให้ชุมชนมีผลผลิตข้าว เพิ่มขึ้นร้อยละ 44.9 การส่งเสริมพืชทางเลือกคือกาแฟอราบิก้า ซึ่งมีความเหมาะสมกับพื้นที่ระดับ ความสูงมากกว่า 1,000 เมตรและทุรกันดาร ด้วยการเพิ่มผลผลิตกาแฟในสวนเดิมและปลูกเพิ่ม ในสวนใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์จนในปี พ.ศ. 2557 กาแฟขุนตื้นน้อยได้รับการรับรองมาตรฐาน เกษตรอินทรีย์ จากกรมวิชาการเกษตร เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยในปี พ.ศ. 2558 เพิ่มขึ้น เท่ากับ 28,741 บาท/ครัวเรือน/ปี อย่างไรก็ตามแล้วยังพบการลักลอบปลูกฝิ่นในพื้นที่เนื่องจากเกษตรกร มีอาชีพทางเลือกจำกัด

การวิจัยร่วมกับเกษตรกรนาร่อง จำนวน 38 ราย จาก 5 หย่อมบ้าน ได้แก่ ขุนตื้นน้อย ปิพอ เลอะกรา บราโกร และพะกะเซ มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนการแก้ปัญหาและยกระดับการพัฒนา ด้านการเกษตรของพื้นที่ ประกอบด้วย 3 โครงการย่อย (1) การศึกษาวิธีการจัดการแมลงศัตรูพืช แบบผสมผสาน (IPM) ของเกษตรกรเพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวนาบนพื้นที่สูง ประกอบด้วยวิธีกล วิธีเขตกรรม และการใช้สารชีวภัณฑ์/พืชสมุนไพรในพื้นที่ (บอระเพ็ด) พบว่าด้านการเพิ่มผลผลิต อาจยังไม่เห็นผลชัดเจน แต่ IPM ช่วยลดต้นทุนด้านเมล็ดพันธุ์ เนื่องจากใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวน้อยลง ต้นข้าวมีความสมบูรณ์และแตกกอดี รวงข้าวมีความยาวและสม่ำเสมอ เมล็ดข้าวมีน้ำหนักดี เมล็ดข้าวลีบน้อย ทราบช่วงการระบาดของแมลงศัตรูข้าวทำให้สามารถป้องกันได้ทัน ทราบวิธีการ ป้องกันกำจัดแมลงศัตรูข้าวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม แปลงทดสอบ IPM มีความหลากหลาย ของชนิดและจำนวนแมลงศัตรูธรรมชาติมากกว่าวิธีการเดิมของเกษตรกร ซึ่งแมลงศัตรูธรรมชาติ ช่วยควบคุมปริมาณแมลงศัตรูข้าว (2) การศึกษาวิธีการบำรุงดินในการปลูกกาแฟอราบิก้า ในระบบอินทรีย์ ด้วยปุ๋ยหมักที่ทำจากวัสดุที่มีในท้องถิ่นเปรียบเทียบกับปุ๋ยอินทรีย์การค้า ช่วงหลังเก็บเกี่ยวผลผลิตและช่วงติดผล ผลวิเคราะห์คุณสมบัติทางกายภาพ ทางเคมี และโลหะหนัก ในปุ๋ยหมักอายุการหมัก 5 เดือนของเกษตรกร และปุ๋ยอินทรีย์การค้า 4 ชนิด ตามเกณฑ์มาตรฐาน ของกรมวิชาการ พบผ่านเกณฑ์มาตรฐาน มากกว่าร้อยละ 80 และร้อยละ 75 ตามลำดับ สำหรับ ผลของการใส่ปุ๋ยแต่ละชนิดทั้งในเรื่องปริมาณและคุณภาพผลผลิตต้องใช้เวลา 3 ปีขึ้นไปจึงจะเห็น

ผลการเปลี่ยนแปลง (3) การทดสอบเทคโนโลยีการปลูกพืชทางเลือกเพื่อสร้างรายได้ที่เหมาะสมกับพื้นที่ พบชนิดไม้ผลที่เหมาะสมด้านการเจริญเติบโตและการให้ผลผลิตสำหรับพื้นที่ระดับความสูงมากกว่า 1,000 เมตร คือ พลับ (พี 2) อะโวคาโด (แฮส) ส่วนพื้นที่ระดับความสูง 800-1,000 เมตร คือ มะม่วง (นวลคำ R2E2 แก้ว) อะโวคาโด (แฮส พิงค์เคอร์ตัน ปีเตอร์สัน และบูธ)

นอกจากนี้ เกษตรกรนำร่องเกิดการเรียนรู้วิธีการจัดการแมลงศัตรูพืชแบบผสมผสาน ร่วมกับการใช้พืชสมุนไพรท้องถิ่น (บอระเพ็ด) วิธีการทำปุ๋ยหมักจากวัสดุในท้องถิ่น ประโยชน์ของปุ๋ยหมัก วิธีการจัดการและการบำรุงดิน วิธีการเพิ่มผลผลิตพืชต้นต่อเดิม มีพืชทางเลือกเพื่อเป็นแหล่งอาหารและโอกาสในการสร้างรายได้ทดแทนการปลูกฝิ่น ตลอดจนแปลงเรียนรู้และวิทยากรเกษตรกรการปลูกไม้ผลโครงการหลวงและไม้ผลพันธุ์การค้าร่วมกับระบบอนุรักษ์ดินและน้ำเพื่อสร้างรายได้ที่เหมาะสมกับพื้นที่ห้วยอมบ้านเลอะกรา จำนวน 5 ราย

คำสำคัญ: เกษตรนิเวศ, เชิงพื้นที่, กะเหรี่ยง, พื้นที่สูง

